

ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЈ
ETHNOGRAPHIC MUSEUM

СЛАВА **ПОРОДИЦЕ**

Зборник радова

Десет година од уписа породичне славе на Унескову Репрезентативну
листу нематеријалног културног наслеђа човечанства

Уредник

Милош Матић

Београд 2024

Издавач
ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЈ У БЕОГРАДУ

За издавача
Марко Крстић

Уредник зборника
Др Милош Матић
Уређивачки одбор

Проф. др Данијел Синани, декан Филозофског Факултета Универзитета у Београду
Др Бранко Бановић, виши научни сарадник, директор Етнографског института САНУ
Др Бојана Богдановић, виша научна сарадница Етнографског института САНУ

Др Биљана Анђелковић, научна сарадница Етнографског института САНУ

Др Милош Рашић, научни сарадник Етнографског института САНУ

Доц. др Младен Стајић, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду

Доц. др Јелена Ђуковић, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду

Рецензенти
Др Гордана Благојевић, научна саветница Етнографског института САНУ
Др Срђан Радовић, виши научни сарадник Етнографског института САНУ
Др Данило Трбојевић, научни сарадник Етнографског института САНУ

Секретар уређивачког одбора
Иван Максимовић, МА

Лектор
Др Драгана Цвијовић

Превод
Сања Ранчић

Дизајн
Лука Шујдовић

Штампа
Чигоја штампа, Београд

Тираж
150

© Етнографски музеј у Београду 2024
www.etnografskimuzej.rs

Зборник је објављен уз подршку Министарства културе Републике Србије

Садржај

Слава породице	7
<i>Сенка Ковач и Данијела Велимировић</i>	
Породична слава у трећој деценији XXI века: трансформације друштвених интеракција током празничног времена	13
<i>Јелена Тоскић</i>	
Генерација за наслеђе – млади и породична слава	43
<i>Катјарина Селенић</i>	
Породична слава у Великој Плани: очување традиције у савременом друштву	67
<i>Снежана Шайоњић Ашанин</i>	
Крсна слава у чачанском крају у периоду од Другог светског рата до данас	85
<i>Виолета Цветаноска</i>	
На слави код Цветића: О прослављању грађанске славе у породици Цветић из Краљева	131
<i>Александар С. Павловић</i>	
Слава код Срба у Ибарском Колашину у светлу славске терминологије	153
<i>Зорана С. Гуја Дражећа и Бојдан Д. Дражећа</i>	
Обиљежавање породичне славе на подручју Романије у централно-источној Босни	173
<i>Марко Стојановић</i>	
Крсна слава: дилеме посматрача и посматраних	195

СЛАВА КОД СРБА У ИБАРСКОМ КОЛАШИНУ У СВЕТЛУ СЛАВСКЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ¹

Предмет рада представља истраживање славе код Срба у Ибарском Колашину, области на северозападу Косова и Метохије, са акцентом на разматрању термилолошких одредница којима се у говору локалног становништва означавају главни елементи везани за проучавани културни феномен. Циљ рада представља настојање да се са аспекта доношења увида у термилолошки систем карактеристичан за славу код колашинских Срба изврши приказ најважнијих елемената ове породичне светковине у Ибарском Колашину и на тај начин пружи допринос сагледавању њене структуре у савременом, актуелном тренутку. Поступак примењен у сврху реализације наведеног циља базиран је на квалитативним истраживачким методама, пре свега на опсервацији и вођењу разговора са саговорницима, док су резултати презентовани у раду остварени на основу теренских истраживања спроведених у Ибарском Колашину у више наврата од 2021. до 2024. године.

Кључне речи: слава, славска терминологија, Срби, Ибарски Колашин, Косово и Метохија.

1 Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада Института за српску културу Приштина – Лепосавић по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије број: 451-03-66/2024-03 од 26. јануара 2024. године.

Увод – слава код Срба

О слави код Срба писали су многи истраживачи различитих профила. Само летимичан поглед на обимну библиографију посвећену овом феномену говори о томе да није било значајнијег аутора, од првих етнографа до савремених историчара религије и етнолога, који се није бавио питањима везаним за славску праксу (Ковачевић 1985, 523). Већина истраживача славу третира као резултат дугог културно-историјског процеса чији корени сежу далеко у прошлост. У основи, то је породични празник посвећен хришћанском свецу, као заштитнику и донатору породице, који се, у зависности од краја, јавља под различитим именима: *слава*, *крсно име*, *служба*, *свети*, *светица*, *блајдан* итд. (Бандић 2004, 350). Разноврсност у називима славе кореспондира са бројним разликама у начину практиковања овог празника, сходно чему се он одувек прослављао са многим локалним варијацијама, међусобно понекад потпуно супротстављеним (Недељковић 1990, 205). Комплексност карактера славе додатно се огледа у чињеници да се она код многих Срба славила и још увек се слави два пута годишње. Друга слава најчешће се зове *преслава* и углавном се светкује скромније и у кругу уже породице. Разлози за слављење преславе могу бити различити: она је наслеђивана са имањем или је преузимања са купљеном кућом, славила се у име свеца коме су се људи заветовали у невољи или оном који им се наводно јавио у сну тражећи да га славе (Бандић 2004, 352–353).

Слава је, ипак, увек била препознатљива по појединим заједничким елементима. Ту се мисли на неизоставне славске реквизите у које се убрајају свећа, колач, кољиво, тамјан, уље, вино, док су скоро свуда код Срба, са становишта обавезних славских пракси, забележени ритуали као што су ломљење славског колача и дизање, односно напијање у славу

(Бандић 2004, 354). Слава је, осим тога, незамислива без славске гозбе, која се у симболичком смислу може означити као жртва коју породица приноси у славу свеца, свога заштитника. Подразумева се да славској гозби присуствују гости, коју чине родбина, пријатељи, комшије породице која слави, што према Милету Недељковићу представља главну компоненту славе, будући да се кроз дељење жртвеног приноса са другима, како наведени аутор сматра, огледа њен кључни ефекат, а то је повезивање јединке са заједницом (1991, 62, 81).

Слава је код Срба присутна до данас, иако је услед миграција и мешања становништва, промена у породичном животу и идеологије власти после Другог светског рата, она током неколико деценија 20. века, све до пред крај овог столећа, у извесној мери била запостављена (Недељковић 1991, 19). Очуваност славе може се објаснити њеном друштвеном функцијом, с обзиром на то да она, иако у начелу верски празник, као догађај не би постојала да не зближава и повезује људе, и то у два правца – ужем *породичном* и ширем *друштвеном* (Недељковић 1991, 24–25). Као средство социјалне интеракције, слава је усмерена ка успостављању, обнављању и одржавању веза међу појединцима и породицама, али се, исто тако, она јавља и као инструмент друштвеног означавања. Слава погодује обележавању породица, нарочито у системима у којима презимена до најновијег доба нису била једина породична ознака, што је био случај у српском сеоском друштву, док она функционише и као врста националног обележја, посебно у етнички хетерогеним срединама (Bandić 1997, 248–252, 254).

Предмет и циљ истраживања

Имајући у виду значај славе у култури Срба, који се огледа управо у њеној дуговечности и трајању до данашњег дана, истраживање чије резултате у овом раду представљам било је мотивисано настојањем да на плану разматрања савремених одлика славске прославе

пружим одређени допринос. За предмет истраживања узета је слава код Срба у Ибарском Колашину, области на северозападу Косова и Метохије,² тако да је акценат у истраживању стављен на разматрање термилолошких одредница којима се у говору локалног становништва означавају главни елементи везани за проучавани културни феномен. Циљ рада представља настојање да се са аспекта доношења увида у термилолошки систем карактеристичан за славу код колашинских Срба изврши приказ најважнијих елемената ове породичне светковине у Ибарском Колашину и на тај начин пружи допринос сагледавању њене структуре у савременом, актуелном тренутку. Поступак примењен у сврху реализације наведеног циља био је базиран на квалитативним

2 Ибарски Колашин се просторно највећим делом подудара са данашњом општином Зубин Поток, површине 335 квадратних километара, која према важећем Закону о територијалној организацији Републике Србије обухвата 63 насељена места (Стојановић 2009, 15–16). Садашње име ове области није старије од 350 година, али многи топоними који у њој постоје знатно дужег су трајања, што сведочи о континуитету вековног живљења на овом подручју (Зарковић 2008, 153). Ибарски Колашин је прилично компактна српска етничка целина, која се на северу и западу ослања на централну Србију, захваљујући чему међуетничких конфликта, расељавања и ратних разарања током 1998/1999. године овде углавном није било (Бирковић 2009, 151). Ситуација настала након НАТО агресије на СР Југославију 1999. године, ипак, оставила је трага на положај локалног становништва. Са последицама проузрокованим променом политичког контекста на Косову и Метохији после НАТО агресије колашински Срби почињу више да се суочавају након потписивања „Првог споразума о начелима нормализације односа између Београда и Приштине“ 2013. године, који је у јавности постао познат као Бриселски споразум, а којим је била предвиђена интеграција већински српског дела покрајине северно од Ибра у институционални систем самопроглашеног независног Косова. Резултат наведене интеграције био је такав да је у институционални систем под ингеренцијом Приштине за десетак година извршена транзиција практично свих кључних елемената суверенитета државе коју Срби у Ибарском Колашину и на целом северу Косова и Метохије доживљавају као своју, а то је држава Србија. Од 2021. године интеграција се спроводи са изразитим притисцима на локално српско становништво, што је до данас резултирало низом међуетничких тензија, али и практично извршеном окупацијом севера Косова и Метохије од стране тешко наоружаних албанских полицијских снага којима се управља из Приштине.

истраживачким методама, пре свега на опсервацији и вођењу разговора са саговорницима – колашинским Србима,³ док су резултати презентовани у раду остварени на основу теренских истраживања спроведених у Ибарском Колашину у више наврата од 2021. до 2024. године.⁴

Слава код Срба у Ибарском Колашину у досадашњим истраживањима

О слави код Срба у Ибарском Колашину са научног становишта до данас није много писано. У класичној етнолошкој литератури само је спорадично могуће наићи углавном на краћа, успутна саопштења везана за ову тему, и то најчешће у оквиру појединих ширих расправа. Тако Миленко Филиповић, на пример, пишући о слави код Срба на Косову и Метохији бележи да код Срба у Ибарском Колашину „има родова који имају велику славу, која траје три дана, и малу славу или преславу, која траје само један дан“ (1967, 62). Филиповић додаје да Колашинци за славу спремају један велики колач и један мали, који се зове *пресвета*, док се на основу опажања овог аутора може закључити да локално становништво до првих деценија 20. века пшеницу за

3 Разговори су вођени помоћу упитника полуструктурираног типа, што значи да они нису садржавали строго рестриктиван приступ у долажењу до тражених одговора, чиме је саговорницима било омогућено да на постављена питања одговарају према свом нахођењу, без ограничавања или усмеравања.

4 Опсервација славске прославе и вођење разговора са саговорницима обављени су у Зубином Потоку, средишту Ибарског Колашина, и селу Рујиште, с тим да су у Зубином Потоку обављени разговори и са више саговорника из колашинских села Велика Калудра, Зупче и Лучка Ријека. Истраживање је спроведено и у Косовској Митровици, смештеној недалеко од Ибарског Колашина, где сам имао прилику да опсервацију прослављања славе и разговор са саговорницима обавим у кући домаћина родом из колашинског села Резала, који за себе каже да „држи колашински обичај“.

славу није користило (1967, 62).⁵ Према Милисаву Лутовцу, зачетнику темељног изучавања Ибарског Колашина, колашински Срби славу зову „свети“ и славе је два пута годишње, као славу и преславу, односно као „велики свети“ и „мали свети“. За „мали свети“ Лутовац каже да се код Срба у Ибарском Колашину „прислужује“, због чега ову славу означава и термином „прислужбница“.⁶ Слава се код локалног становништва јавља у улози означавања сродничке припадности, иако, како наведени аутор истиче, има „братстава која славе исту славу али нису у крвном сродству и не сматрају се за род“ (1954, 59–61). Благоје Божовић, родом из колашинског села Придворица, у студији коју посвећује животу и обичајима својих сународника у Ибарском Колашину каже да се под славом међу Колашинцима подразумева „породична, односно родовска служба (крсно име)“ (2005, 66) која се истиче „изнад свих празничних обичаја“ (2005, 66). И Божовић помиње да колашински Срби славе велику и малу славу, те се прво вече уочи славе назива „навечер“, „дан“ се односи на главни дан славе и трећи дан је „испратница“ или „окриље“.⁷ Важан тренутак у склопу ове породичне светковине, како Божовић наводи, представља „дизање славе“ које се одвија „уз господање чељади и гостију“ (2005, 66–67).

5 Филиповић бележи да су Срби у Ибарском Колашину термином кољиво означавали мали колач који је у облику полумесеца прављен у склопу погребне праксе. У време његових истраживања у овој области, током 1933. године, пшеница се изгледа тек од скоријег доба налазила у употреби приликом припреме славе (1967, 62).

6 Са сличним називом, „мали свети“ или мала слава забележена је и у више других области на Косову и Метохији. Она се среће под именима прислуга, прислужба (Вукановић 2001, 430) или преслужак, прислужак, послужак (Филиповић 1967, 61).

7 Вишедневна прослава славе која започиње уочи славе или „навечер“, није карактеристична само за Србе у Ибарском Колашину. Овај феномен је забележен и у другим деловима Косова и Метохије (видети, на пример, Филиповић 1967, 62; Вукановић 2001, 430–431).

Славска пракса и славски термини

Миљисав Лутовац наводи да је најчешћа слава у Ибарском Колашину Света Петка, иза које се по бројности домаћинстава која је славе налази слава посвећена Светом Ђорђу (1954, 60). Благоје Божовић наводи исто: „Највише породичних слава има Св. Петка, а затим Св. Ђорђе, Св. Никола, Св. Димитрије и др.“ (2005, 66). Према Божовићу, сезону слава колашински Срби започињу са Светом Петком (2005, 66). Тако је и данас: сезона почиње са Светом Петком, у јесен, а завршава се са Светим Ђорђем, на пролеће. Ово се односи на *велику славу*, како Колашинци углавном зову крсну или главну славу, док преслава или *мала слава*, пада углавном у летњем периоду године. Срби у Ибарском Колашину традиционално славе више малих слава. То су Илиндан, Петковица или летња Света Петка, Петровдан итд. Није неуобичајено да многа домаћинства славе исту велику и малу славу, што је, рецимо, чест случај са Светом Петком: тада се у кући као велика слава слави Света Петка која пада 14. октобра по старом календару, односно 27. октобра по новом, а као мала – Петковица или летња Света Петка, која пада 26. јула по старом календару, односно 8. августа по новом. Са друге стране, није необично ни да у појединим колашинским селима сва домаћинства славе исту велику и малу славу, као што је то, на пример, случај у селу Рујиште: овде као велику славу сви славе Светог Ђорђа или Ђурђевдан, а као малу славу Светог Илију или Илиндан.

Срби у Ибарском Колашину, дакле, по правилу славе две славе: *велику* и *малу*. Тако их данас углавном зову. Под великом славом подразумевају крсну, или главну породичну славу, чија прослава траје три дана. Она је, осим у случају када су велика и мала славе исте, односно када су посвећене истом свецу (на пример Светој Петки), намењена свецу који се доживљава као главни заштитник породице. Мала слава, са друге стране, посвећена је другом, споредном свецу, и прославља се

обично један дан, највише два. С обзиром на то да је код колашинских Срба до данас распрострањено схватање по ком се унутар српске заједнице у Ибарском Колашину према славама могу распознавати сроднички односи, везе по пореклу, па и порекло, прослава велике и мале славе често се користи као својеврсни систем локалне друштвене класификације. Због чега поред велике славе прослављају и малу славу, многим Колашинцима, међутим, није најбоље познато. Саговорници укључени у истраживање често су наводили да су обе славе наследиле од својих предака, који су их у Ибарски Колашин пре више генерација донели са досељавањем, углавном из Црне Горе,⁸ а да су они као потомци наставили да их славе до данашњег дана.

Велика слава, која се слави три дана, карактеристична је по томе што започиње да се слави на дан уочи дотичног свеца, и то у вечерњим часовима. Ово је, заправо, део славе када се она „дочекује“, за који колашински Срби сматрају да представља најважнији део тродневне славске прославе. Ако је у питању, на пример, слава Света Петка, која пада 27. октобра по новом календару, наведени сегмент славе одвија се 26. октобра увече. То се рачуна као први дан славе, а термилошки гледано, у говору Колашинаца назива се *уочи славе*, *вече славе* и сл. Породица која слави тада прима госте, и то оне најважније – најближу родбину, кумове, блиске пријатеље, прве комшије и сл., који се не разилазе пре поноћи, док слава „не дође“. Слава се „дочекује“ уз јело и пиће и уз обавезну праксу која обухвата послужење житом, паљење славске свеће и кађење тамјаном славске иконе, славског колача, укућана и гостију.

Нарочито свечани део славске вечере представља чин *дизања славе*, а у оквиру њега *јосйодање*. Под *дизањем славе* Срби у Ибарском

8 Према Милицаву Лутовцу, савремено становништво Ибарског Колашина највећим делом потиче од српских досељеника који се у ову област досељавају од почетка 18. века, и то највише из Црне Горе, а мањим делом из Метохије (1954, 47–51). Свест о томе да су потомци миграната који у Ибарски Колашин долазе током 18. столећа до данас је изузетно жива међу становницима ове области, што су у својим исказима потврдили готово сви саговорници са којима је разговор приликом истраживања обављен.

Колашину подразумевају напијање у славу које се обавља уз црно вино. Овај чин се обавља након што сви гости дођу у кућу домаћина, што обично буде између осам и девет часова увече. Док пристижу, гости се служе кафеом, ракијом или другим пићем по жељи, да би, пошто су се сви окупили и били послужени, устали са столица на којима седе и приступили дизању славе. У овом чину, по правилу, учествују сви гости, а започиње га неко од најважнијих званица (кум, први комшија, најстарији гост), који седи у врху стола, или у *вр' совре*, како Колашинци кажу, тако што подиже чашу и наздравља домаћину честитајући му славу. Када је честитао славу, гост испија чашу, а за то време домаћин, укућани и други гости господају. Господа се у форми молитве, тако што сви присутни у исти глас изговарају следеће стихове: „Господе помилуј, Господе помилуј, Господе помилуј нас!“⁹. Када се ово заврши, домаћин, коме је лице у *вр' совре* честитало славу, подиже чашу вина, захваљује се гостима на томе што су му на славу дошли, након чега здрави следећем госту за столом и испија чашу. Док домаћин пије вино, остали гости господају. После домаћина чашу вина у знак честитања славе подиже особа којој је домаћин здравио, након чега ова особа здрави следећем госту, док домаћин, укућани и остали гости господају. Овако се ради све док уз чашу вина славу не честита последњи гост за столом.⁹ На крају, дизање славе се завршава тако што се пије још једна чаша вина – за *најпредак*, којом се призивају плодност и благостање у кући. Ову чашу пије неко дете или неко од млађих укућана или гостију, момак који треба да се жени и сл. Вино из чаше тада не мора да се попије, већ је довољно да се само мало отпије. Овај чин такође прати господање.

Слава код Срба у Ибарском Колашину незамислива је без *здравце*. Реч је о врсти усменог фолклорног стваралаштва која се

⁹ Док се господање у Ибарском Колашину у начелу врши тако што по чашу вина пије сваки гост, од овог правила има и одступања. Није неуобичајено да приликом господања по чашу вина пију само лице у *вр' совре*, домаћин и једна особа поред њега. Тада се господа три пута. У зависности од села, евентуално и редукције наведене праксе, будући да су поједини саговорници саопштавали да се господање данас понегде „скраћује“, приликом практиковања овог чина могуће су, дакле, извесне разлике.

убраја у најстарије и најдуговечније говорне форме, чији корен лежи у настојању да се обредним путем призову здравље и плодност домаћинства (Петровић 2006, 145). Здравнице се упућују у облику молитве, намењене богу и свецу заштитнику, и обавезно су повезане са напијањем пића, углавном вина и ракије (Петровић 1998, 194). Приликом прослављања славе колашински Срби *здрављавају* већ током дизања славе, и то уз вино, али главно наздрављање следи извесно време после наведеног чина, након што гости за столом почну да узимају *мезе*, односно да се служе храном која је спремљена за славску гозбу. У одређеном моменту, пошто процени да су се гости уз послужење и разговор „опустили“, домаћин славе уз пригодан говор предлаже да се „пусти“ *чајна чаша*, из које Срби у Ибарском Колашину пију искључиво тзв. *меку ракију*. Пијење из ове чаше обавља се стриктно уз здравицу, и то тако што домаћин први здрави особи која седи у *вр' совре*, захваљујући се у исто време свим гостима на томе што су му на славу дошли, након чега онај који је здравицу примио, а када је домаћин ракију попио из чаше, узвраћа здравицом домаћину и здрави следећем, и то обично ономе који за столом седи са његове десне стране. Након што следећи гост здравицу прими, а када је овај који му је здравио из чаше попио ракију, он наздравља особи која седи до њега, гледано према *дну совре*, или лицу са друге стране стола, после чега се исти поступак одвија све док здравицу не прими последњи гост који седи за столом.¹⁰ Када се

10 Здравница се за славским столом често изговара у краткој говорној форми: „Здрав си!“, „Здрава си!“ или пак „Здрав си, пријатељу!“. Може да се дода: „Бог ти дао здравље!“ и сл. Домаћину се, на пример, здрави овако: „Бог ти дао живот и здравље! Срећна слава, домаћине!“. Особа којој је здравица намењена најчешће одговара: „Хвала! Бог ти дао живот и здравље!“. У случају да госту на здравицу одговара домаћин, уз претходно наведено он може да дода: „Наздравље! Добро ми дошао!“, „Нека се жеље остваре!“ и сл. (Павловић 2024, 296). Текстови здравица, са друге стране, јављају се и у дужем формату, са бројним мотивским елементима којима се изражавају жеље за здравље, плодност, благостање итд. Тада до изражаја долази способност наздрављања здравичара, од чијег умећа често зависи сâм текст здравице. Том приликом може се одржати и говор. Говорничку надахнутост неретко испољава домаћин, неко од важнијих гостију, али то могу бити и остали учесници

„први круг“ пијења из чајне чаше заврши, наздрављање се наставља, али сада то чине само лица која настављају да пију меку ракију. Наздравља се на сличан начин како је претходно описано, с тим да се здравице сада не упућују по неком редоследу, већ по слободном нахођењу. Пијење из чајне чаше уз наздрављање обично траје до поноћи, док слава „не дође“, а често се наставља и после тога, док се гости из домаћинове куће не разиђу.¹¹

Сам дан славе, који долази након славске вечере, а који пада стриктно на дан свеца коме је слава посвећена, Срби у Ибарском Колашину зову једноставно *дан славе*. Он се рачуна као други дан славске прославе и намењен је примању ширег круга гостију у односу на оне који су присуствовали најважнијем делу славе, а то је био њен „дочек“ претходне вечери. У јутарњим часовима овог дана неко од мушких чланова домаћинства носи славски колач у цркву, где га свештеник уз благослов и преливање вином сече. Колач се после тога враћа кући и ставља на место где је и претходне вечери био – на славски сто поред славске свеће. Кућа која слави у току целог дана прима госте, што значи да не постоји стриктно одређено време предвиђено за славски ручак или вечеру. Јело припремљено за славу или *мезе* све време се налази на славском столу, тако да се гости њиме служе како ко на славу пристиже. У зависности од тога да ли је слава *мрсна* или *посна*, на столу се уз разне салате и друге намирнице налазе месо и сухомеснати производи, односно риба и јела спремљена од рибе. Супе или чорбе за славу се не припремају. Пре него што ће гости бити послужени, домаћин ломи славски колач на више мањих делова, тако да сваки гост уз јело узима и део колача. Окупљање гостију обележено је весељем и добрим расположењем. Као и претходне вечери, када се слава „дочекивала“, пије се из чајне чаше уз обавезно наздрављање.

Трећи, последњи дан прославе велике славе колашински Срби

славе (опширнији приказ здравица код Срба у Ибарском Колашину дат је у Павловић 2024).

11 Више о пракси пијења из чајне чаше код Срба у Ибарском Колашину видети у Павловић 2022, 2023.

означавају са неколико термина или за њега кажу да је то дан када се *испраћају гости*. Један од термина којима се овај дан означава је *окриље*. Назив који није неуобичајен је и *испратница*. Реч је, дакле, о терминима које у својој студији наводи и раније поменути Благоје Божовић. На овај дан у кућу која слави долазе обично гости који на славу нису могли да дођу у претходна два дана. Посете на трећи дан славе предвиђене су посебно у случају слава које се у Ибарском Колашину масовно прослављају, као што су Света Петка или пак Свети Ђорђе, Свети Никола итд., када гости на више славских прослава не могу у исти дан да оду. Док славској прослави на први дан славе присуствују најближа родбина, кумови и пријатељи, на окриље или испратницу долази углавном шири круг лица повезаних родбинским, пријатељским, колегијалним или другим везама са породицом која слави. Има и одступања, па није неуобичајено да се и на трећи, последњи дан славе, у домаћиновој кући окупе блиски пријатељи или чланови фамилије. Поједини саговорници обухваћени истраживањем у шали су саопштавали да се код домаћина тада иде да би се појело и попило оно што је од јела и пића припремљеног за славу остало.

За разлику од велике славе, мала слава се код Срба у Ибарском Колашину слави углавном један дан, и то онај који је посвећен дотичном свецу. То значи да се слава не „дочекује“, па се, рецимо, Илиндан прославља стриктно 2. августа по новом календару, Петковица или летња Света Петка 8. августа итд. Прослава мале славе започиње у јутарњим часовима када неко од мушких укућана носи славски колач у цркву, док гости у домаћинову кућу у појединим местима Ибарског Колашина долазе већ у преподневним сатима, а негде касније у току дана или увече. С обзиром на то да је мала слава споредна слава у односу на велику, што значи да се у начелу слави скромније, она се код колашинских Срба понегде само обележава у најужем кругу породице, док се понегде прославља свечаније. Гледано са аспекта елемената које садржи, мала слава је углавном састављена из истих делова као и велика слава. За њу се спрема славска гозба, под којом се, у случају да се слава

само обележава у најужем кругу породице, подразумева свечанији ручак или вечера, док она, са друге стране, може бити прилично богатије припремљена, нарочито ако на славу долазе гости – родбина, пријатељи и сл. Прославом мале славе обухваћено је послужење житом, паљење славске свеће и кађење тамјаном славске иконе, славског колача, укућана и гостију. Тада се такође диже слава, господа се, исто као што се пије из чајне чаше уз неизоставно *здрављавање*. Није неуобичајено да се прослава мале славе понегде продужи и на други дан, који се у том случају назива као и трећи дан велике славе, а то је *окриље*.

У појединим селима Ибарског Колашина, као што је то, на пример, у селу Рујишту, прослава мале славе садржи колективну прославу која се одвија на отвореном простору. У питању је село у ком сви становници славе исту велику и малу славу – Ђурђевдан и Илиндан, са традицијом да малу славу осим у својим домовима прослављају и као заједничку свечаност. Колективна прослава Илиндана у Рујишту почиње у подне, након што се претходно са прослављањем славе започело у свакој кући појединачно. Заједничка прослава одвија се на пропланку званом Грот,¹² где се свечари из целог села, заједно са својим гостима, окупљају око столетног храста, који у свести Рујиштана изазива дубоко поштовање, како због своје старине, тако и због симболичког значаја који му они приписују као *светом дрвету* или *запису* (Павловић 2023а, 418). Окупљени житељи села, на челу са свештеником, који обично долази из Зубиног Потока, три пута обилазе око поменутог храста и том приликом господају, уз молитву коју чита свештеник за добробит Рујишта и благостање Рујиштана. Обред обилажења око храста становници села зову *молишва*, будући да га виде као чин који представља молитву упућену Богу и Светом Илији за здравље и заштиту

12 У терминологији Рујиштана појам грот значи гомила камења смештена на крај њиве. Пропланак са овим називом, на ком се одржава колективна прослава Илиндана, налази се у делу Рујишта познатом као горња мала, на месту са ког се пружа поглед на цело село, али и на ширу околину. По камењу које је, према казивању Рујиштана, некада давно са овог локалитета било извађено, а које је наводно било послогано негде у његовом дну, пропланак је добио име Грот које је задржао до данас (Павловић 2023а, 418).

од недаћа, међутим наведени назив Рујиштани неретко користе и за означавање целокупне колективне прославе која се на Илиндан одвија на Гроту, а која обредним обилажењем око храста започиње. У наставку догађаја следи још једно читање молитве, што се одвија код самог храста, након чега свештеник благосиља, прелива вином и сече славске колаче свечара. Наведени чин завршава се освештањем водице, којом свештеник шкropи окупљене учеснике прославе, да би после тога, под крошњом храста, била приређена славска гозба коју о свом трошку за сва присутна лица организују два *домаћина* славе (Павловић 2023а, 419–420).¹³

Реквизити и њихови називи

Посвуда код Срба, па тако и код Срба у Ибарском Колашину, прослава славе садржи употребу више различитих реквизита. Неки од њих су раније већ поменути – славски колач, свећа, тамјан, славска икона и сл. У овом делу рада пажња је посвећена управо појединим реквизитима којима у контексту славске прославе колашински Срби приписују нарочити значај, доживљавајући их као елементе нераскидиво повезане са овим догађајем, без обзира на то да ли се ради о прослави велике или мале славе. Реч је о реквизитима међу којима нису сви везани само за славу, већ се користе и приликом других догађаја од значаја за припаднике заједнице колашинских Срба. Поред термина којима се ови реквизити у локалном говору означавају, у наставку рада биће дат и опис реквизита, као и приказ појединих пракси и улога везаних за њихову употребу.

Колач – Као обредни хлеб посвећен свецу заштитнику, славски колач се код Срба у Ибарском Колашину припрема уз употребу *освећене водице* коју свештеник у домаћиновој кући освештава неколико дана или недеља пре славе. На први дан велике славе, када се слава у вечерњим часовима „дочекује“, колач *седи* на славском столу поред славске свеће,

¹³ О прослави мале славе Илиндана у колашинском селу Рујиште више видети у Павловић 2023а.

а сутрадан се, на дан славе, носи у цркву где га свештеник благосиља, прелива вином и сече. Након што је пресечен, колач се враћа кући, а затим ломи на мање делове који се служе укућанима и гостима приликом славске гозбе. У случају колективне прославе мале славе, као што се Илиндан слави у селу Рујиште, свечари колач не носе у цркву, већ га доносе на место заједничке славске прославе, где га свештеник са домаћином куће, или неким другим мушким чланом породице, уз одговарајући обред сече. С обзиром на то да се приликом колективне прославе приређује заједничка славска гозба, коју организују два *домаћина* славе из села, поред колача који се доносе из сваке куће тада се сече и колач који припремају поменути домаћини. Овај колач се на почетку славске гозбе ломи на четири дела, тако да по један део задржавају два актуелна домаћина, док друга два дела добијају лица која су изабрана да буду домаћини славе следеће године.

Чајна чаша – Колашински Срби ову чашу користе не само за славу, већ за све догађаје од мањег или већег значаја у њиховом животу, било да је реч о весељима (рођење, крштење, венчање итд.) или пак о жалости (сахране и помени). Чашу зову *чајна* јер сматрају да се из ње некада давно, у *турско време*, пио чај, након чега је, када су Срби наводно почели више да пију ракију, ушла у употребу као чаша из које се пије поменуто алкохолно пиће. Чаша је прављена од дебљег стакла, облика је обрнуте зарубљене купе и има запремину од једног децилитра (Павловић 2023, 225). Спољна површина зидова чаше избраздана је по вертикали, тако да наликује фалтама или полама на женској сукњи, због чега се понегде у Ибарском Колашину она зове и *тергалка*, управо захваљујући томе што својим изгледом подсећа на наборану сукњу која је код локалног становништва под поменутиим именом позната.¹⁴

14 Употреба велике чаше за пијење ракије, запремине једног децилитра, која се у Ибарском Колашину најчешће зове чајна, а среће се и као тергалка, није непозната и у другим крајевима Косова и Метохије. У северној Метохији ова чаша се користила под општим именом велика, док се у околини Пећи због своје величине она звала мајком мале чаше (Букумирић 1997, 17). Забележено је да се ракија из велике чаше пила и у области Косова Поља (Дебељковић 1907, 189, 207, 214–215, 217, 228). Велика

Из ове чаше колашински Срби пију искључиво *меку ракију*, под којом подразумевају ракију која у себи има мање алкохола од *љуте ракије*. Процент алкохола који мека ракија садржи износи око двадесет пет степени, односно десет гради, с тим да може да варира од девет до једанаест гради (Павловић 2023, 225). Правило је да на славама и другим весељима сви учесници ових догађаја меку ракију пију искључиво из једне чајне чаше, а ако је у питању велико весеље онда се из једне чаше пије за сваким столом за којим људи седе. Према схватању Колашинаца, употреба чајне чаше незамислива је без здравице. Без наздрављања, другим речима, из чајне чаше се не пије.

Ибрик – Као изразито друштвени чин, пијење меке ракије из чајне чаше, уз обавезно наздрављање, усмерено је ка исказивању гостопримства, пријатељства, осећања заједништва и других сличних односа социјабилног карактера међу учесницима славске прославе или каквог другог догађаја. То је чин прожет специфичним системом правила и понашања, који се практикује уз употребу строго прописаних реквизита. Уз чајну чашу, сваки пут када се мека ракија пије, обавезно се користи *ибрик*, посуда налик бокалу која се прави од печене грнчарије. Она може бити различите запремине, али најчешће је око два, два и по литра, при чему је споља обојена, лакирана, и често украшена различитим врстама орнамената. Подразумева се да свака српска кућа у Ибарском Колашину има једну овакву посуду, која неретко траје деценијама и као практично култни предмет користи се кроз више генерација домаћинства. Значај ибрика огледа се превасходно у томе што се мека ракија у чајну чашу сипа искључиво из њега. То чини увек неко од мушких чланова породице, па поменута „дужност“ у контексту славске прославе обично припада домаћину или његовом сину, а ако домаћин нема мушког потомка онда меку ракију из ибрика гостима послужује један од његових млађих мушких сродника. Термин којим Колашинци означавају лице које се налази у наведеној улози је *слуга*.

ракијска чаша се осим у Ибарском Колашину данас користи и у другим деловима Косова и Метохије северно од Ибра. Срби на територији општине Лепосавић ову чашу зову врућара (Павловић 2023, 225).

Закључак

Истраживањем представљеним у раду учињен је покушај пружања доприноса сагледавању славе код Срба у Ибарском Колашину у савременом, актуелном тренутку. На основу грађе сакупљене на терену дат је увид у главне карактеристике славске прославе код колашинских Срба данас, а пажња је била посвећена акцентовању термина које припадници истраживане српске заједнице користе за означавање различитих елемената везаних за проучавани феномен. Имајући у виду да досадашњих истраживања славе као елемента културног наслеђа Срба у Ибарском Колашину нема у довољном обиму, резултатима презентованим у раду указано је на данашње стање ове породичне светковине код становништва на посматраном подручју, а које је такво да она у животу припадника заједнице колашинских Срба несумњиво заузима важну улогу. О значају који слава за Србе у Ибарском Колашину данас има говори терминолошка разубуђеност овог догађаја која показује комплементарност са комплексним карактером његове структуре, састављене од елемената конципираних на основама јасно утврђених пракси, улога и реквизита. Узимајући у обзир контекст дугогодишњег српско-албанског политичког конфликта на Косову и Метохији, чије последице по положај колашинских Срба у раду нису разматране, не треба сумњати у то да са аспекта потребе исказивања етничког и верског идентитета у постојећим околностима слава за Србе у Ибарском Колашину додатно добија на значају. Разматрање наведеног проблема, али и продубљивање резултата приказаних у овом раду, представља тему која би требало да послужи као релевантан подстицај за евентуални наставак истраживања славе код колашинских Срба са циљем обухватнијег сагледавања њених особина и њеног актуелног стања.

Литература

- Bandić, Dušan. 1997. *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Бандић, Душан. 2004. *Народна религија Срба у 100 појмова*. Београд: Нолит.
- Божовић, Благоје. 2005. *Животи и обичаји народни у Ибарском Колашину*. Зубин Поток: Стари Колашин.
- Букумирић, Милета. 1997. „Из хвостанских села: предмет са мноштвом имена“. *Хвосно* 4. Исток: Дом културе „Свети Сава“, 17.
- Вукановић, Татомир. 2001. *Енциклопедија народног живота, обичаја и веровања у Срба на Косову и Метохији: VI век – почетак XX века*. Београд: Војноиздавачки завод, Verzal Press.
- Дебељковић, Дена. 1907. „Обичаји српског народа на Косову Пољу“. *Српски етнографски зборник VII*. Београд: Српска краљевска академија, 171–332.
- Зарковић, Весна. 2008. „О почецима савременог Ибарског Колашина“. *Баштина* 24. Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, 153–189.
- Ковачевић, Иван. 1985. „О проучавању крсног имена“. У *О крсном имену*, Просвета, Библиотека Баштина Књ. 13, Београд, 523–533.
- Лутовац, Милисав. 1954. „Ибарски Колашин: антропогеографска испитивања“. *Српски етнографски зборник LXVII*. Београд: Српска академија наука, 1–132.
- Недељковић, Миле. 1990. *Годишњи обичаји у Срба*. Београд: „Вук Караџић“.
- Недељковић, Миле. 1991. *Слава у Срба*. Београд: Вук „Караџић“.
- Павловић, Александар. 2022. „Пракса пијења из ‘чајне’ чаше у Ибарском Колашину“. *Баштина* 56. Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, 389–406.
- Павловић, Александар. 2023. „Пијење из велике ракијске чаше у Ибарском Колашину: Пракса у улози обликовања родних идентитета“. *Исходишта* 9. Темишвар: Савез Срба у Румунији – Филолошки,

историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Темишвару, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 223–238.

Павловић, Александар. 2023а. „Илиндан у селу Рујиште: Прилог истраживању друштвено-интегративне улоге мале славе у Ибарском Колашину“. *Баштина* 61. Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, 409–430.

Павловић, Александар. 2024. „Здравице уз пијење из велике ракијске чаше у Ибарском Колашину“. У *Савремена српска фолклористика XIII*, Удружење фолклориста Србије, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Центар за културу „Вук Караџић“ и Научно-образовно културни центар „Вук Караџић“, Београд, 286–303.

Петровић, Петар Ж. 1998. „Здравица“. У *Српски митолошки речник*. [Друго, допуњено издање]. Етнографски институт САНУ, Интерпринт, Београд, 194–196.

Петровић, Тања. 2006. *Здравица код балканских Словена*. Посебна издања, књ. 89. Београд: Балканолошки институт САНУ.

Стојановић, Миљана. 2009. „Природа Ибарског Колашина“. У *Ибарски Колашин – природа и традицијска култура*, Центар за научна истраживања Српске академије наука и уметности и Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 15–78.

Ђирковић, Светлана. 2009. „Из народне медицине Ибарског Колашина“. У *Ибарски Колашин – природа и традицијска култура*, Центар за научна истраживања Српске академије наука и уметности и Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 151–160.

Филиповић, Миленко. 1967. „Различита етнолошка грађа“. *Српски етнографски зборник LXXX*. Београд: Одељење друштвених наука САНУ, 1–333.

SLAVA WITH THE SERBS IN IBARSKI KOLAŠIN IN THE LIGHT OF SLAVA TERMINOLOGY

Bearing in mind the significance of Slava in the culture of the Serbs, reflected in its longevity and continuance to this day, the research whose results were presented in the paper was motivated by the effort to provide certain contribution on the consideration plan of contemporary features of Slava practices. Slava with the Serbs in Ibarski Kolašin, a region in northwestern Kosovo and Metohija, was chosen as a research subject, so the accent in the research was placed on the consideration of terminological determinants which signify the principal elements tied to the studied cultural phenomenon in the speech of the local population. Seeing as how there isn't sufficient research available that deals with Slava for the Serbs from the Kolašin region, the paper was focused on endeavouring to present the most important elements of this family festivity in the observed region from the aspect of providing insight into the terminological system characteristic for Slava with the members of the researched Serbian community and in that way contribute to the perception of its structure in contemporary, current times. The process implemented for the purpose of realization of this specific goal was based on qualitative research methods, primarily on observation and guided conversations with collocutors, while the presented results were actualized based on fieldwork conducted in Ibarski Kolašin on numerous occasions from year 2021 to year 2024. Based on the material collected in the field, the research results indicated at the position of Slava for the Kolašin Serbs, which is such that this family festivity unmistakably takes a prominent place in the lives of the members of researched Serbian community. The terminological multifariousness of this event particularly speaks of today's significance of Slava for the Serbs in Ibarski Kolašin which, as the results would prove to demonstrate, is complementary with a complex structure character of the studied cultural phenomenon, consisting of elements conceptualized on the bases of clearly established practices, roles and requisites.

Key words: Slava, Slava terminology, Serbs, Ibarski Kolašin, Kosovo and Metohija

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
271.222(497.11)-565.79(082)
398.3(=163.41)(082)

СЛАВА породице : зборник радова / уредио Милош Матић. - Београд :
Етнографски музеј,

2024 (Београд : Чигоја). - 225 стр. : илустр. ; 24 cm

На насл. стр.: Десет година од уписа породичне славе на Унескову
Репрезентативну листу

нематеријалног културног наслеђа човечанства. - Тираж 150. - Стр.
7-12: Слава породице

/ Милош Матић. - Напомене и библиографске референце уз текст. -

Библиографија уз сваки
рад. - Summaries.

ISBN 978-86-7891-162-0

1. Матић, Милош, 1970- [уредник] [аутор додатног текста]

а) Крсно име - Зборници б) Народни обичаји - Срби - Зборници

COBISS.SR-ID 157005833